

Hiske Kuyten

De illusie van vrijheid

KEMPER CONSEIL *Publishing*

Colofon

© 2007 Kemper Conseil *Publishing*

Redactie: Kemper Conseil *Publishing*, Leidschendam

Afbeelding omslag: Hiske Kuyten, Den Haag

Foto omslag: Bart Versteeg, Den Haag

Omslagontwerp: Junior beeldvorming, Zoetermeer

Zetwerk: Junior beeldvorming, Zoetermeer

Druk: Bariet, Ruinen

ISBN 978 9076542 355

NUR 777, 772

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopie, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Kemper Conseil *Publishing*

De Star 17

2266 NA Leidschendam

tel.: 070 - 386 80 31

fax: 070 - 386 14 98

e-mail: info@kemperconseil.nl

website: www.kemperconseil.com

De zee en de golven wekken de illusie van vrijheid. Het water stroomt zowel bij eb als bij vloed, ogenschijnlijk niet belemmerd door natuurlijke barrières, terwijl het daar wel aan onderworpen is. Op zijn minst wordt de illusie gewekt van vrijheid. Het water spoelt aan en vlijt zich, woest bruisend, tevreden in het zand, waar het wat schuim, kleine belletjes en gaatjes achterlaat. In de verte de horizon. Wolken die zich boven de zee bewegen, bewegend water, illusie van vrijheid. Het doet denken aan het beeldje dat Brancusi ooit maakte: twee mensen, dicht tegen elkaar, als waren zij één. De lichamen, de ogen, de monden, de armen om en in elkaar. Geen benauwenis, omdat tegelijkertijd zij de suggestie van spelen wekken, waarbij beklemming is uitgesloten en loslaten en

vasthouden elkaar afwisselen, zoals eb en vloed. De vrijheid die wij ooit zijn kwijtgeraakt.

Het kan zijn, zoals Freud ooit vertelde, dat de mens zich voor de onmogelijke opgave geplaatst ziet zijn innerlijke wensen en gevoelens in harmonie te brengen met wat de buitenwereld van hem verlangt, datgene dat de mens in de buitenwereld verlangt. Sommige mensen verwijten hem dat met zijn methode, de psychoanalyse, de niet aangepaste storende eigenschappen van de mens verdwijnen, maar daarmee ook zijn niet aangepaste creatieve eigenschappen. Of, zoals Andreas Salomé in discussie met Nietzsche over de psychoanalyse zegt: 'Met de duivels verjaag je ook de engelen'. Misschien gaat het niet om het verjagen van engelen of duivels. Misschien gaat het erom te begrijpen wat ons gelukkig, ongelukkig of verdrietig maakt. Misschien gaat het over een stukje waarin Freud een wandeling maakt met een kunstenaar, een vriend van hem die, zo schrijft hij, niet kan genieten van de bloemen en de schoonheid van de natuur, aangezien alles toch tijdelijk, toch eindig is. Hij begrijpt dit niet, wil er nog op terugkomen en zegt te vermoeden, dat dit samenhangt met het niet kunnen rouwen.

Al zijn werken zocht ik minutieus door, maar hij kwam er niet op terug. Misschien door het naderen van de Tweede Wereldoorlog, waardoor dit soort vragen niet meer gesteld kunnen worden. Geen antwoord, terwijl toch veel intelligente kinderen 's avonds met opgetrokken beentjes in bed kruipen, 's nachts dromen van ooit en nooit, eindig en oneindig, angst ooit kwijt te raken, leven en dood gaan. Ook zoals iedere religie, iedere liefdesgeschiedenis in de oudheid, dit probleem naast liefde en agressie als kern en probleem van leven heeft ervaren. Nietzsche probeerde dit probleem op te lossen door naar een nihilisme te streven, een nihilisme waarin wij ons ontdoen van het oude totdat de sporen van het oude zijn gewist en wij niet langer worden geleid door wat was,

maar door wat wij nieuw kunnen maken; het boeddhisme, door een andere vorm van nihilisme, door ons vertrek- en eindpunt in het nu, het heden te kiezen. Het begin- en eindpunt vast te stellen, ofwel er is geen begin- en eindpunt, om de oude kindervragen zoals: ‘Ga je nooit meer weg?’, te kunnen begrijpen, te ontkennen of te verdragen. De weg die tussen ooit en nooit ligt, de vragen naar zin en onzin, de vragen naar begin- en eindpunt, zijn misschien alleen zo noodzakelijk, omdat de weg daartussen, vaak zo angstig is. Nooit vraagt iemand zich af waarom de zon schijnt. Het voelt immers lekker en dan blijven vragen achterwege.

Hoe komt het dat leven geen spelend lieven kan zijn, waarin de dood het spel hoogstens onverwachts kan verstoren, zoals een kind dat een toren bouwt en hem moet afbreken omdat anders het eten koud wordt. Hierdoor wel wordt teleurgesteld, maar niet uit zijn evenwicht raakt. Wat heeft het spelend lieven veranderd in een denken over ooit en nooit? Of wat heeft het gebrek aan spelend durven lieven veranderd? Of zoals Elias het formuleert: het verlangen is een oneindig verlangen, dat slechts incidenteel bevredigd kan worden, maar dat verwijst naar oneindig, dus naar eeuwigheid, zoals een spelend kind verder droomt over angstige eindigheid, maar ook over oneindig verlangen. Beide zijn werkelijkheid.

Er was een dag dat ik dacht het een beetje te begrijpen. Dat ik alle wanhopige constructies van de religie meende te begrijpen, de dag ook dat ik begreep dat spelend lieven zelf denken impliceert. Dat zelf denken de grootste vijand en tegelijk bondgenoot is van het oude schuldgevoel dat wij meedragen. Ik wil het anders doen. Ik wil het doen op mijn manier, maar dan zal ik jou kwijtraken.

Altijd had ik de fantasie gehad dat leven, oprecht leven, de uiting zou kunnen zijn van een verhaal, een nieuw verhaal, verbaal en non-verbaal. Ik wil in je armen wonen, zei ik vaak argeloos, zonder

te weten of armen veilig genoeg zouden kunnen zijn om in te durven wonen, of armen veilig genoeg zouden kunnen zijn om het te durven verwoorden. Ik had het gevoel dat er armen konden zijn, veilig genoeg om mij te omhullen, zonder mij te knellen. Spelen, met dezelfde intensiteit waarmee ik als kind vroeger in het bos speelde, de drift waarmee wij hutten bouwden. Spelen zoals vroeger, maar dan zonder angst. Zonder zwarte dagen, zonder dagen van ooit en nooit.

Ik liep naar het strand. Ik wilde pluisjes blazen van paardenbloemen. Ik wilde de zeewind op mijn lippen voelen, de wind door mijn haren. Mij niet bekommeren over hoe verder, geen ingewikkelde discussies. Ik wilde de ongescheiden contact-liefdessituatie, het archaische terug, misschien datgene wat er maar sporadisch was geweest maar waar ik de kleur en de geur ooit van heb moeten kennen om er naar te kunnen verlangen. Ik heb, denk ik, alle codes die grote mensen voor 'leven' hebben ingesteld, goed begrepen. Ik wil ze ook níet begrijpen. Ik heb alle stappen van wat men goed leven noemde, keurig volbracht. Wat echter steeds maar door mijn hoofd bleef spelen, was de vraag hoeveel kunnen wij spelen, zonder hinder te krijgen van de ander, zonder de ander te hinderen. Dat wat men de realiteit noemt? Is dit niet de vraag die in iedere eeuw, in iedere oorlog speelde, of had behoren te spelen? Waarom was de mens niet in staat tot zowel spelen als realiteit, als tot spelen in de realiteit? Waarbij de verschillende bewustzijnsniveaus elkaar zouden kunnen afwisselen en aanvullen?

Ik loop terug van het strand. Ik wil je zien, met jou zijn met wie ik speelde. We zouden samen vliegers maken. Wedijveren hoe hoog wij zouden kunnen vliegeren. Ik zou moe worden, mijn make-up vervaagd, mijn spijkerbroek gerafeld, mijn haren doorweekt met het zout van de zee. Ik zou naar jou kijken. Je ogen misschien minder helder dan toen je twintig was. Je motoriek misschien wat

strammer in de loop der jaren. We zouden niet zoveel hoeven, niet aan elkaar vertellen wat zo bijzonder was. Niet vertellen, wat wij allemaal wilden of waar wij bang voor waren. We zouden niet hoeven te behagen. We zouden spelen, tijdloos, gedachteloos kunnen spelen. We maakten vliegers van gekleurd papier met franjes, veel franjes, wapperend in de wind. We wisten, wisten ook eigenlijk niet, omdat het niet onze interesse had, hoe alles zou wapperen, of niet wapperen in de wind.

Plotseling zei je: 'Ik moet naar huis, mijn vrouw wacht op mij'. 'We waren aan het spelen', zei ik geschrokken, niet begrijpend hoe zoiets belangrijks onderbroken of afgebroken kon worden. Je kreeg angst. Je gezicht verstarde. Daarna werd het donker, zwart, stil. Onze vliegers lagen op het strand, uiteengereten, gerafeld, verloochend. 'Waar ben je', riep ik, 'we waren toch samen?' Geen antwoord kreeg ik. In de verte hoorde ik je roepen dat spelen te structureel is, dat spelen je verwarde.

In het donker zocht ik mijn weg terug naar de duinen. Thuis hoorde ik mijn vriend zeggen: 'Wat ben je nat, gehavend, wat heb je gedaan? Morgen moet je vroeg op'. Als kind moest hij vechten en hij heeft door te vechten knap zijn beroep gemaakt. 'Ik doe alleen zaken die ik zeker winnen kan', zegt hij altijd trots. Graag had ik nog willen vertellen van mijn spelen, van mijn vlieger, van mijn leven, van de vlieger die wij maakten, van de lont die plotseling werd aangestoken, een explosie van het zijn, een explosie van mijn zijn. 'Je moet gaan slapen. Morgen moet je vroeg op', wordt er goedmoedig gefluisterd. Ik wil nog vertellen, ik wil nog zoveel vragen. Ik wil vragen waarom onze vliegers uiteengereten waren. Het spelen was leuk, zei je. Dat waren je laatste woorden op het strand. Jouw realiteit kan nooit bestaan.

Het wordt stil en donker en ik lees wat mijn vader uit het Jappenkamp aan mijn moeder schreef: 'Je weet niet hoe de

Nederlanders zich hier in het kamp, losgelaten, zonder vaste structuur als beesten beginnen te gedragen'. Realiteit gecombineerd met spelen is een te moeilijke opgave voor de mens. En ook de tranen van degenen die zo graag het spelen en de realiteit gecombineerd hadden, degenen die het niet lukt, zullen hun tranen als niet gehulde tranen moeten beschouwen willen zij verder kunnen. Terwijl het de enige wezenlijke, noodzakelijke tranen op aarde zijn.

We speelden als kind op de heide. We speelden vadertje en moedertje. Later speelden wij Osiris en Isis. Dat was geen sprookje, dat was sprookje én realiteit. Kort daarna kreeg ik een brief van jou - nadat jij mij geschreven had dat alles te veel, te intens, niet met je leven in overeenstemming te brengen was - waarin het volgende stond : 'Ja, het is waar, ik durfde niet klein te zijn. Dat is of was mijn aarzeling om mezelf als tweejarig kind aan je te geven'.

Dat kind is niet alleen bang voor een peilloos verlatingsgevoel, maar ook voor zijn ontzettend heftige verlangen, zijn driftig stampvoeten, zijn eis om je helemaal voor mijzelf te hebben. Jij bent het plekje waar ik mijn angst, verdriet, wanhoop, boosheid maar ook mijn verlangen, mijn geluk en plezier kon hebben. Ik heb dit nog nooit met iemand durven delen, ook niet met mezelf. Zo ben ik geworden. Maar hoe worden wij, wat worden wij, wat waren wij en wat blijft over van wat ooit geworden is?